

מזרם למעגל שיתופי

:: עזרא דלומי

נחוץ מעגל שיתופי שישמש בית רעיוני ופוליטי למעגל הקבוצות, לקיבוצים השיתופיים, לתנועות הבוגרים, ולמיעוטים שיתופיים בקיבוצים שהופרטו.

לפני עשר שנים, ב-1999, קם הזרם השיתופי בתנועה הקיבוצית. היה זה בעקבות ההחלטה לאפשר קיומם של שני מעגלים – שיתופי ומופרט – במסגרת תנועתית אחת. בעת ההיא, למעלה מ-100 מתוך 270 קיבוצי התנועה קיימו אורח חיים שיתופי-שווינוני. יתר הקיבוצים היו בשלבים שונים של תהליכי הפרטה, ובתחום השכר, דובר על פערים "מתונים".

לזרם השיתופי הצטרפו כ-30 קיבוצים, שהיוו את "הגרעין הקשה". הקיבוצים השיתופיים האחרים החליטו לקיים את אורח החיים השיתופי מבלי לציין זאת בתעודת הזהות שלהם. כלומר, מתוך למעלה ממאה קיבוצים שיתופיים, פחות משליש ראו עצמם שייכים ל"ליבה השיתופית". היתר קיימו חיי שיתוף ושוויון אך לא הצטרפו ל"זרם". הם היו במעגל השני.

כמה גורמים מנעו את הצטרפות מרבית הקיבוצים השיתופיים לזרם השיתופי: החשש להביא את הסוגיה להכרעה בתוך הקיבוץ, ביריעה שקיים מיעוט, לעתים לא מבוטל, התומך בהפרטה; אי-הרצון להיות מעורבים במתח הפוליטי שהיה באותה עת בין מזכירות התנועה, שתמכה בתהליכי ההפרטה, לבין הזרם השיתופי; אבל נראה, שהגורם הבולט ביותר היה "רוח התקופה": ברחוב הישראלי והקיבוצי, במקביל לתהליכי הגלובליזציה, הלך שיח ההפרטה והתעצם, וכל מי שדגל בשיתוף נחשב למיושן וארכאי. "די בכך שאנחנו שיתופיים, לא צריך להכריז על כך ברבים, בוודאי לא להצטרף ל'קיבוצים הרדיקליים' שבזרם השיתופי", טענו בקיבוצי המעגל השני.

חלף עשור ומספר הקיבוצים השיתופיים בתנועה הקיבוצית הצטמצם בשליש. היום הם מונים כ-70 קיבוצים, 10% מהם מתנועת הקיבוץ

הדתי – כולם אוחדו תחת "המטה השיתופי", ללא הבדל בין חברים ללא-חברים בזרם השיתופי. עם זאת, בקיבוצים שהופרטו נותר מיעוט של חברים שיתופיים – לעתים לא מבוטל – שנאלצו לקבל על עצמם את 'דין ההפרטה' עליה החליט קיבוץם ולהתנהל על-פי כלליה.

התברר, שתקוות חלק ממקימי הזרם השיתופי, לבלום או לעכב את תהליכי ההפרטה בקיבוצים, היתה מוגזמת ואולי בלתי ישימה. גם הניסיון להשפיע על החלטות מזכירות התנועה "מבפנים" – תפיסה שהדריכה את "הזרם השיתופי" – נחשף ככל מגבלותיו. ביטוי בולט לכך היתה החלטת מזכירות התנועה להעניק 'רוח גבית' לרפורמת הקרקעות של נתניהו. במבחן האסטרטגי הזה – שבישראל מהווה נייר לקמוס המבדיל בין קפיטליזם לסוציאלי-דמוקרטיה – היתה מזכירות התנועה הקיבוצית שתדלנית של הצד הקפיטליסטי. אכן, פה ושם רשמה לעצמה תפיסת "ההשפעה מבפנים" כמה הישגים: למשל, העלאת בסיס קצבת הפנסיה בקיבוצים המופרטים ודחייה זמנית של ההכרעה על רפורמת הקרקעות עד לסיבוב הצבעה שני בכנסת. ואולם, ההישגים הללו נראים זניחים ושוליים בחשבון הכולל. הסכר בפני הפרטת קרקע הלאום נפרץ; פערי השכר בקיבוצים המופרטים מגיעים לעתים ליחס של 1:6, וספק אם הדיון התנועתי הצפוי על הגבלת פערי השכר ישנה מצב זה באופן מהותי; המציאות היא, שעוד ועוד קיבוצים זולגים אל מחנה ההפרטה, גם אם בזרם איטי. תופעה מדאיגה אחרת נראית לאחרונה בקיבוצים שיתופיים חזקים, שנקלעו לקשיים כלכליים בגין המשבר הפיננסי הגלובלי: מתברר, כי למרות שאלה קשיים שסיבתם חיצונית, מתעצם קולם של תומכי ההפרטה הטוענים שמדובר ב"כשל קיבוצי" ולכן הפתרון הוא – להפריט. כך קרה למשל במעגן מיכאל ובעין השופט, שני

הקיבוצים השיתופיים האחרים החליטו לקיים את אורח החיים השיתופי מבלי לציין זאת בתעודת הזהות שלהם. כלומר, מתוך למעלה ממאה קיבוצים שיתופיים, פחות משליש ראו עצמם שייכים ל"ליבה השיתופית".

ברחוב הישראלי והקיבוצי, במקביל לתהליכי הגלובליזציה, הלך שיח ההפרטה והתעצם, וכל מי שדגל בשיתוף נחשב למיושן וארכאי.

המשחק הניאו-ליברליים והם פועלים למען תיקון וצדק חברתי. השיח הסוציאליסטי כבר לא נמצא מחוץ לתחום הדיון הנורמטיבי בחברה הישראלית.

השותפות הרעיונית בין הזרם השיתופי ובין תנועות הבוגרים ו'מעגל-הקבוצות' זקוקה למבנה ארגוני שיתאים לקיומה ולצרכיה הממשיים. מבנה הזרם השיתופי כיום איננו מכיל גופים שאינם קיבוצים "לפי הספר". 'מעגל הקבוצות' ותנועות הבוגרים נמצאים ב'זרם' במעמד של נוכחים, אך לא של חברים. זה חשוב מבחינה מורלית, אך לא מספיק כדי להוות נקודת משען למפנה הכרחי. הגיע זמן קבלה לחברות ושותפות מלאה - לתועלת שני הצדדים.

לזרם השיתופי תהווה הצטרפות כזו הזרמה של דם צעיר ותוסס, מחודד יותר בהשקפותיו הרעיוניות. יהיה זה גורם שיתירס אל מול כל הטוענים בקיבוצים (לעתים גם השיתופיים), שהדור הצעיר מאס ברעיון השיתופי והוא מבקש רק 'בית ומגרש'; הצטרפות מאות צעירים לחברות בזרם השיתופי, תשפיע מאוד על תודעתם של החברים ותוכל לשמש בסיס להתארגנות סוציאל-דמוקרטית, הפורצת את גבול הגזרה הקיבוצי.

לחברי הקומונות העירוניות ו'מעגל הקבוצות' תאפשר הצטרפות כזאת להגדיל את מוטת ההשפעה אל עבר התנועה הקיבוצית כולה; לכהן כחברים במוסדותיה ולהיות בעתיד ממוביליה, כדי להטותה אל יעדים של שיתוף ושל סולידריות. תנועה קיבוצית שתחזק את זיקותיה הרעיוניות תחדל להיות רק קבוצת אינטרס בזירה הפוליטית ואפשר שתהיה לכך השפעה מהותית גם על מפלגת העבודה.

יתרונות השילוב ברורים. נחוצה דרך שתאפשר את מימושו. יש צורך במבנה ארגוני חדש: לא 'זרם', לא מטה, אלא מעגל שיתופי רחב, שהחברות בו תהיה מתוך בחירה רעיונית - קבוצתית או אישית - ולא רק של קיבוצים שלמים. מבנה כזה יוכל גם להוות בית לחברים שיתופיים בקיבוצים מופרטים, המתקשים למצוא בית רעיוני בקיבוצם ובתנועתם הנוכחית, שהשתנו לבלי הכר.

הקמת המעגל השיתופי עשויה להוביל לשינוי המבנה התנועתי הקיים היום, אך דיה לצררה בשעתה. החשוב הוא, ליצור גוף רחב שהחברות בו תהיה על בסיס של תעודת זהות שיתופית סוציאליסטית ולא רק על בסיס מקום מגוריו של החבר, בקיבוץ זה או אחר.

קיבוצים שיתופיים מצליחים מאוד שנקלעו למצוקה מסוימת, ככל הנראה זמנית, בשל קריסת שווקים חיצוניים. בקיבוצים אלה הלך וגבר שיח ההפרטה, כאשר חלק מן החברים מייחס את המשבר לכשלי השיטה השיתופית, לא לקפיטליזם הפרוע בסביבה החיצונית. אין סימן ברור מכך להשתלטות ההפרטה גם על התודעה: הפתרונות הקפיטליסטיים הם המזור לכל מחלה בקיבוצים, גם כשהגורם למחלה הוא הקפיטליזם עצמו.

צמצום הזרם השיתופי והיחלשותו מתרחשים דווקא על רקע תהליכים מנוגדים - מבית ומחוץ. בעולם מתחילה התנערות מקיסמה של כלכלת השוק ונצפות פניות פרסה אל פתרונות סוציאל-דמוקרטיים. כך מאמציו של הנשיא אובמה בנושא ביטוח בריאות לכל אזרח אמריקאי; כך הלאמה של בנקים ושל תאגידים שקרסו בשל תאוות הבצע של מנהליהם; כך הניסיון להגביל את רמות השכר והדיווידנדים של הבכירים; כך הדאגה למניעת קריסה של מפעלים, כדי להבטיח תעסוקה לעובדיהם. זוהי חזרה אל מעורבות ממשלתית במשק שעד לפני שנה - הס היה מלהזכרה.

בזירת הזרם השיתופי עצמו, הולכת ומתבלטת נוכחותם של חברי תנועות הבוגרים, אנשי 'מעגל הקבוצות' והקיבוצים העירוניים בפעילויות, בכנסים ובמפגשים. כמעט בכל כנס קיבוצי שיתופי לפחות שליש מהנוכחים הם מקבוצות אלה. כוחם בא לידי ביטוי ציבורי בולט במיוחד במאבק נגד רפורמת הקרקעות.

בנוסף, גם אם באיחור, החלה רוחשת בארץ פעילות של קבוצות ושל ארגונים שקצו בכללי

המציאות היא, שעוד ועוד קיבוצים זולגים אל מחנה ההפרטה, גם אם בזרם איטי.

בזירת הזרם השיתופי עצמו, הולכת ומתבלטת נוכחותם של חברי תנועות הבוגרים, אנשי 'מעגל הקבוצות' והקיבוצים העירוניים בפעילויות, בכנסים ובמפגשים.

עזרא דלומי הוא חבר ראש הנקרה, חבר ביסוד ועובד במכון ממר"י לחקר תקשורת המזהה"ת

memri@memri-tv.org